

Sárközi Mátyás

NEM CSAK A DUNA IHLETTE

Van-e, volt-e Írorszáiban élt vagy élő magyar író rajta kívül? A február ötödikén nyolcvanéves Kabdebó Tamást oda vetette a sors, íróasztala most a Dublin déli peremén fekvő, falusias Newcastle-ben (An Caisleán Nua) áll, egy kis házban, amit - családi otthonához közel - írói műhelyének tekint, s amelynek vendégszobáját jó szívvel nyitja meg érdemes magyar író társak előtt, ha arra vetődnek. Nekem általában inkább mediterrán tájakra vezet az utam, az írországi Newcastle-be még nem jutottam el, de a nyáron összehozott bennünket a sors a Tokaji Író táborban, és száraz furmintot kortyolgatva elbeszélgethettünk Tamás nyolcvan esztendejéről.

Írásaid nyomán sokáig, újabb önéletrajzi köteteid (No Matter, Életút) elolvasásáig azt hittem, hogy jóllehet, mivel édesanyád akkor éppen fővárosi látogatáson volt, és így Budapesten születted, tulajdonképpen Dunamenti, bajai pákász, vadász, erdész családból származol,

neved után ítélve, örmény ősökkel a családfán. Ám kiderült, hogy apád, Kabdebó Béla, úri vadász volt, s a család inkább nagypolgárinak mondható.

Apámat, vadásztársaságok ismert tagját, épp a születésem előtt hívta afrikai útra Széchenyi Zsigmond, azzal biztatva, hogy nagyvadat is lőhet. A sivatagkutató Almásy László ígérkezett az expedíció kalauzájának. Honnan ismertük Széchenyit? Apám nővére 1930 és 1940 között minden hónap első szerdáján kellemes társaságot hívott össze Pasaréti úti villájába, közéleti személyiségek és művészek is jártak oda, például a filmszínész Jávor Pál. Apám örült a nem mindennapi meghívásnak, de anyám sírva mondta neki: Bóci, csak nem hagy itt engem egyedül, amikor gyermeket várok? Az afrikai kaland tehát elmaradt. Februárban megszülettem, s csecsemőként vittek Bajára. 1927 óta volt családi villánk a Baja fölötti Duna-szakaszon fekvő, nagy kiterjedésű, tulajdonképpen Gemenchez tartozó Veránka-szigeten, ötven méterre a folyótól. Mivel a szüleim ebben a villában voltak nászúton, én ott fogantam, a Duna mentén. A sziget közepén lévő erdészházat s benne az erdészt, apám – erdőmérnök, erdőjáró ember – jól ismerte. Amikor kirobbant a második világháború és Baját légitámadás érte, kétszer bombázták a várost, ide költöztünk ki, még tehenet is vittünk magunkkal. Szegényt azonban később a németek elhajtották.

Baján szép háza volt a családnak, ópapa szerelte a vagyont, fakereskedése és famegmunkáló üzeme volt, disznóhizlaldája és uszályai. Nagybátyáimtól sok dunai mesét hallottam, s jártunk a folyóra halászni. A nagy folyam regényessége megragadott. S itt történt egy megrázó tragédia: egy kilenc éves kislány, nagyanyám húga, aki jól tudott úszni, belefulladt a vízbe, mert a hosszú haja beleakadt egy faágba.

Életem során sok folyót ismerhettem meg, például a Rio de la Platát, az Amazonast, guyanai éveim alatt az Essequibót, de egyiknek sincs oly gazdag legendavilága, mint a Dunának. Nem csoda, hogy kellő érlelés után, az 1990-es években, megírtam *Danubius Danubia*-trilógiámat, az *Árapályt*, a *Pezsdülést* és a *Forrást*, aminek rendkívüli visszhangja támadt.

Úgy tudom, nagyon korán, már kisiskolás korodban írtál verset és történeteket, a sikerek is hamar jöttek.

Első írásom az *Oroszlánszerelem* című novella elveszett, tizenegy évesen írt versem, a *Téli szél* nyomtatásban is megjelent. A *Magyar Vasárnap* pályázatán díjat nyertem. A budapesti Eötvös Gimnázium diákjaként vettem magam a versenyszerű úszásba; mint mellúszó a válogatott kerettségig is eljutottam - kalóriára, kiadós táplálkozásra volt szükségem. Bár kaptam ebédjegyeket az Akácfa utcai Beszkárt étkezdébe és Rajki Béla olykor a Margitszigeti Nagyszállóba vitt vacsorázni, igyekeztem külön jövedelmet teremteni magamnak pályázatokra beküldött, valamint újságokban, főként az *Esti Budapest*ben megjelenő tárcákkal, cikkekkel. Még csak tizennyolc éves voltam. A *teknősbéka* című írásom elnyerte a Budapesti Jegyzetek elnevezésű díjat. Nekiláttam egy gyermekregénynek is - később, Angliában, miután a lányaim megszülettek, írtam ötöt angolul, ötöt magyarul, egy se jelent meg, a kiadó az egyiket „túl felnőttnek” találta.

Mi következett az érettségi után?

Bejutottam az ELTE magyar irodalom és nyelvészet tanszakára, hallgathattam Pais Dezső és Bárczi Géza előadásait. Magánúton tanultam angolul. Az úszás is jól ment, úgy volt, hogy kivisznek a varsói Világifjúsági Találkozóra. Nagy örömmel vettem volna magam a nemzetközi forgatagba, volt már erről tapasztalatom, ugyanis az előző, budapesti VIT-en én voltam a török kosárlabda csapat angol tolmácsa. De baj történt, a Balatonban csúnya fertőzést kaptam, edzeni se tudtam rendesen, a kalóriapénzt is elvesztettem – nem tudtam megúszni a szintet. Kitétek a válogatottból. Viszont már rajta voltam a csoportos útlevelel feltüntetett névsorban. Csak azért is elmelegyek Varsóba, határoztam el. Bebújok a vasúti kocsik közötti harmonika belsejébe. Udvaroltam akkoriban egy lánynak, akinek a nagybátyja az állatok főfelügyelője volt a Fővárosi Nagycirkuszban. Egyszer megengedte, hogy én etessem a menázsériát. Jó barátom a varsói nagycirkusz idomára. Menj el hozzá! Etesd ott is az állatokat – mondta, és odaadta a címet.

Felszöktem a vonatra, ami Szobnál megállt. Iszonyú felhőszakadás zúdult le az égből, én a mozdonyfüst

kormától csupa mocsok lettem. Gondoltam, lemelegyek a Dunához és megmosakszom. Géppisztolyosok vettek körül s az egyik rám rivallt: Le van tartóztatva! Első dolgom az volt, hogy összegyűrtem, bekaptam és lenyeltem a varsói idomár lakáscímét.

Fogdáról fogdára, börtönről börtönre vittek. Nem vertek meg. Eredetileg kémgyanús voltam, duplanullás ügyként próbálták kezelni az ügyemet. Szobról Balassagyarmatra szállítottak át, ahol a grenadirmars vacsoráért felmostam az egész börtönt. Budapesten kiütött rajtam valamiféle láz. Tífusz? Na, nem. Csak begyulladt a bölcsességfogom. Volt ott egy rab-borbély. Megborotvált. Kérdezte: Mi a balhéja? Elmondtam. És a magáé? Épp a nyakamon volt a kése. Gyilkosság. Megcsalt a feleségem. Aztán elvágta a torkát.

Öt hónapig tartottak fogva. Vécépapírra naplót írtam, eldugtam az ágyba. Naplóm a Markóba is átcsempésztem, ott voltam bezárva a második emeleten, egy cellában tizenegy másik rabbal. Volt ott egy szőke Közért pénztáros lány, a Rózsi, akit lopással vádoltak, holott az üzletvezető volt a tettes. Ő vitte ki a naplóm a kontyába rejtve. Két hét múltán én is szabadultam. Feljegyzéseim alapján írtam meg *Érettségi* című könyvem.

Ez már persze Nyugaton jelent meg, 1971-ben. Hiszen a forradalom után te is leléptél, s Londonban landoltál. S nem az első könyved volt az Érettségi, megelőzte egy irodalmi különlegesség: magyar novella antológia, walesi nyelven.

Igen. Londonban bizottság döntött arról, hogy a menekült egyetemisták hová kerüljenek, és Cushing professzor engem Cardiffba küldött. Az egyetemi könyvtárban dolgozott egy idősebb íróember, akinek felkeltettem az érdeklődését a magyar irodalom iránt. Összeállítottam és angolra fordítottam egy novella-gyűjteményt, amit azután ő tett át a walesi kelta nyelvre, *Gemau Hwn-garia* címmel jelent meg. De nem ez volt az első magyar-walesi fordítás, hanem Kossuth beszéde, száz évvel korábban.

Felötlött bennem, hogy nyomot hagyjak az angol irodalomban is. 1964-ben a Londoni Egyetemi Diákszövetség segítségével látott napvilágot egy füzetkém negyvenöt rövid gunyoros versikével, száz

példányban. Tíz shilling volt az ára, a címe pedig: *Fortified Princecriptions of Poetry*.

Ebből nekem a negyvenedik sorszámú van meg. *Rettentő modern, avantgárd kiadvány volt, bohókás, szürrealista sorokkal. Később erről a szédület ihlette formabontásról leszoktál. Hosszú dedikációt írtál az én példányomba, a vége valahogy így szólt: „Aki másnak könyvet ás az maga ista más Kabdebó, a fulhami magyar partizán sejk belnöke.” Akkoriban London Fulham városnegyedében laktál. Az Érettségit már nem ajándékban kaptam tőled, hanem a legendás Iványi úr londoni magyar könyvkereskedésében vásároltam meg.*

Igen. Iványi úr adta ki saját költségén a József Attila-fordításokból álló könyvemet, ami húsz költeményt közölt, nem mindet az én fordításomban. Jó barátom volt Michael Beevor, akinek Cambridge-i egyetemista korában megtetszett a magyar nyelv, amit az oda bekerült menekült diákok beszéltek egymás közt, s mivel tizenegy nyelven már beszélt, hát ezt is megtanulta. Kitűnően fordított József Attila verseket. Szerepeltek továbbá John Sekler, azaz Székely János műfordításai. Ez a könyv 400 példányban jelent meg, szürke papírkötésben. Mind elfogyott. Recenziók is méltatták, például a *Times Literary Supplement* hasábjain Ignotus Pál, aki még ismerte

József Attilát. Azt írta, hogy egészében nem elég jók a fordítások, de mégis jó, hogy van egy ilyen kézbe vehető kötet.

Írásból, műfordításból nehéz megélni, viszont az egyetemek állandóan kerestek könyvtárosokat, tehát megszereztem a könyvtárosi képesítést. A londoni egyetem részlegén, a University College-ban kaptam diplomát és felajánlották, hogy maradjak ott, mint olasz és kelta specialista. Olaszul tudtam, de walesi nyelven csak kétszáz szót. 1962 és 1969 között dolgoztam ebben a gazdag könyvtárban, kollégám volt Czigány Magda, mint a képzőművészeti anyag egyik gondozója.

Cardiffban kettővel alattam járt egy építész lány, elvettem feleségül. Már csecsemővel, Lili lányunkkal felpakolva költöztünk azután Walesből Londonba.

Fix állásomba belépve úgy éreztem, itt az idő, hogy elkezdjek dolgozni egy PhD doktorátuson. Pulszky Ferenc életútját választottam témául. Amikor Kossuth volt a Batthyány-kormány pénzügyminisztere, Pulszky volt az államtitkár. Ő hozta Magyarországra Bem apót a szabadságharc idején. A bukás után Angliába menekült, viaszmását tudták csak felakasztani az osztrákok. Kossuthot elkísérte amerikai útjára. Lola Montez megpróbálta behálózni, de Pulszky inkább Kossuthal sakkozott. Hatvanhétben visszatért Magyarországra. A *Diplomat in Exile* volt a doktori disszertációm címe, Szathmáry Lajos, a chicagói The Bakery vendéglő jómódú és nagylelkű tulajdonosa járult hozzá anyagilag ahhoz, hogy a Columbia Egyetem könyv alakban kiadja és forgalmazza. Én huszonöt dollárt kerestem ezen. Szathmáry apja abban az ezredben volt hadnagy, ahol az én nagyapám ezredes.

Tehát egyszerre voltál költő, prózaíró, műfordító és történész.

Börtönélményemet írtam meg az *Érettségiben*, amelynek minden sora faktualitás, semmi sem a képzelet szüleménye. 1971-es dátum áll a könyvben, de a szöveg tulajdonképpen 1955-ben született. Rómában készült a kötet, Dario Detti magyar betűkészlettel rendelkező nyomdájában.

1966-ban Brit-Guyana elnyerte a függetlenségét. A főváros, Georgetown főteréről az állatkert fái alá

helyezték át Viktória királynő szobrát. A *Times Literary Supplement*-ben jelent meg a hirdetés, hogy új egyetemi könyvtár alakul, főigazgatót keresnek. Elvállaltam, kiutaztunk. A gazdasági igazgató megrendelte a polcokat, de nem olvasta el a használati utasítást és a felállított polcok dominóként mind ledőltek. Szép feladat volt, hogy a könyvvállományt én állíthattam össze.

Később úgy beszéltem a guyanai négy évedről, hogy az ottani életeteknek meg volt a maga romantikája.

Igen. Volt puskám, vadászhattam, a Demerara folyó gazdag halban, tehát horgászhattam, és lóháton jártam be az egyetemre. Volt szép, cölöpökön álló házunk, a kertben banánfákkal, mangófákkal, de féltettem a gyerekeket, ugyanis kígyók jártak a kertbe. Az esős évszakban térdig ért a víz. A feleségemnek, Giginek pedig csak alkalmilag akadt építész-mérnöki munkája. Ahogy nőtt a két kislány, beláttam, hogy jobb iskolára lesz szükségük, és 1973-ban visszatértünk Angliába. A guyanai indiánok mondáiból - faluról falura járva - sokat összegyűjtöttem, ez a kézirat kiadatlan. Az egyik monda szerint a világ úgy keletkezett, hogy egy kígyó tojt egy óriási tojást.

Egy évig Londonban voltam főiskolai könyvtárigazgató, azután nyolc éven át a Manchesteri Könyvtár társadalomtudományi részlegének a vezetője, harminc munkatárs irányítója. Ez Anglia második legnagyobb könyvtára, nyolcmillió kötettel. Párhuzamosan a manchesteri történelmi katonai tanszék tanársegédeként a magyar parasztlázadásokról és forradalmakról adtam elő és tartottam szemináriumokat, tanársegédi besorolásban. Manchesterben Gigi munkát kapott, a városi építészeti hivatalban, de magán lakóházakat is tervezett. Ez idő tájt sokat publikáltam, novellákat, könyvismertetések, a párizsi *Irodalmi Újság*ba éppúgy, mint a római *Katolikus Szemlébe*, bedolgoztam a BBC Magyar Adásába. Hangjátékokat is írtam. Manchesterből utaztunk olaszországi nyaralásra, ebből az élményből született *Az istenek* című regényem alaptörténete. Ez 1983-ban, Újváry Sándor müncheni kiadójánál jelent meg először, azután 1991-ben Magyarországon is, a Szépirodalminál.

Az 1970-es évektől egy átfogó angol nyelvű magyar költői antológia fordítási és szerkesztési munkáját vállaltad magadra. Kezdetben a Londonban élő Tábori Pál szárnyai alatt folyt a munka, az ő 1975-ben bekövetkezett, hirtelen halála után egy ideig rád hárult az anyag bővítésének és rendezésének a feladata.

Guyanában, a nagy melegben reggel hatkor keltem, hogy minden nap, még munka előtt elkészítsek egy-egy nyersfordítást. Akkoriban több fordító volt a csoportban, közöttük a chicagói költő és nyelvész Makkai Ádám. Az én elképzelésem az volt, hogy a magyar költészetet csak négyszáz versfordítás képviselje, de magas színvonalon. Makkai azonban átvette az irányítást, és – bár ezt én elleneztem – több mint ezer verset vett számba. Monstrum antológiát nem csinálok – írtam neki. Végül azonban az ő terve vált valóra, s talán neki volt igaza.

Hosszú vajúdás után, 1996-ban, magyar-amerikai együttműködés révén, több mint 960 oldalon jelent meg az In Quest of the Miracle Stag című antológia. Neked viszont a börtönnaplódra felépített Érettségi után újabb naplóra alapozott prózád került ki a nyomdából, a Minden idők.

Az 1956-os napló-feljegyzéseimet walesi barátom, Graham Thomas hozta ki Magyarországról. Így jelenhetett meg Újvárynál, Münchenben ez a regény, ami azután 1990 után új kiadást ért meg Budapesten. Közben én ismét útra keltem. A Manchesteri Könyvtár új igazgatót kapott, akivel nem jól jöttünk ki. Megpályáztam tehát egy írószági állást. 1983-ban kineveztek a Maynooth-i egyetem főkönyvtárosának. Gigi nem akarta feladni a munkahelyét. Egy ideig ingáztunk, hol ő Írországba, hol én Manchesterbe. Ha te hazajössz együtt maradunk – mondta. Nem így történt.

A Maynooth Egyetem két részre oszlik, a katolikus egyházi irányítás alatt álló tanszékein háromszázan tanulnak, a világi irányítású tanszékein hétezeröttszázan. A könyvtár közös. Maynooth nincs messze Dublintól, szerettem ott dolgozni. 2000-ben mentem nyugdíjba. S új feleséget találtam az ír szigeten, zenekari hegedűművész. A fiunk immár húsz éves.

Irodalomtörténészek szerint főművednek tekinthetjük a Duna-trilógiát. Bizonyos, hogy megjelenése, élénk visszhangja hozzájárult ahhoz, hogy 2001-ben elnyerjed

a József Attila-díjat. Európa második legnagyobb folyójának a varázsa már gyerekkorodban megragadott, de az elhatározás, hogy regényes történetet kerekíts a nagy folyam köré, úgy tudom, akkor született meg, amikor már negyven körül jártál.

1972 őszén elmentem a nyugati magyar értelmiség évenkénti élénkszellemű találkozájára, a hollandiai Mikes Kelemen Kör tanulmányi napjaira. Úgy esett, hogy éppen ezen a konferencián tartott előadást a folyamregények miféleségéről Fáy Attila, az összehasonlító irodalomtörténet genovai egyetemi tanára. Igen. Nekem is többrészes folyamregényt kellene írnom a Dunáról. Na, majd egyszer, ha nyugdíjba mentem. Vagy talán mégsem. Inkább addig, amíg jó erőben vagyok. Hiszen az adja majd az igazi ihletet, ha végigutazom a Dunán. Leeveztem tehát Ulmtól Bajáig (1500 km), aztán Bajától Mohácsig, Mohácstól Bezdánig. Külön utat tettem Belgrád környékén. Tehát alapos terepszemlét tartottam. S gyűjtöttem a Dunára vonatkozó könyveket. Kétszáz illusztrált úti beszámoló és nyolcvanhat Duna-könyv gyűlt össze. Ezeket végül oda adtam a kecskeméti könyvtárnak. Szívoperáción estem át, jobbnak láttam időben cselekedni, hátha meghalok. A dolgozószobámban egész falat beborít a Duna nagyméretű térképe.

Valóban rendkívüli volt a trilógia visszhangja. A Stádiumnál 1994-ben megjelent első rész, az *Ár-apály* hozta meg számomra az Arany János-díjat, az Argumentum által 1995-ben kiadott *Pezsdülés* fogadtatása is kedvező volt, a záró-kötet, a *Forrás* pedig kikerekítette a *Danubia Danubius* egészét, és ez érdemesített a József Attila-díjra. Persze, ne feledjük, hogy eddig tizenöt regényt írtam, ebből négyet angolul, százharminc novellát, verseket, esszéket, két útikönyvet is.

A trilógia immár mögöttem van. A Dunától távolabbra is szállnak a gondolataim. Foglakoztat például Jézus személye, írtam róla novellát *Év az első év előtt* címmel, a *Vigiliába*. Úgy hiszem, Jézus volt olykor vidám, volt haragos, amikor szétverte a templomi kufárok bódéit, volt szomorú, szorongott, amikor az ördöggel replikázott. Ember volt, aki először csak érezte, aztán tudta, végül megélte, hogy Ő az Isten fia.

Vajon, az írásnál is fontosabb a humánus?